

ОЗНАКИ ЗАКОННОГО ПРЕДСТАВНИЦТВА В ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ

Ташилатова А.К.,

магістр 2 курсу юридичного факультету

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Сутність будь – якого правового явища не можливо дослідити без аналізу характерезуючих його ознак. Саме тому, вивчаючи методологічні засади у гносеологічній сутності законного представництва, необхідно проаналізувати його характерні риси.

Серед учених, які займалися дослідженням даного питання, можна назвати М. І. Брагінського, С. Ю. Вандракова, О. В. Гетьманцева, В. М. Горшенєва, В. Л. Граніна, Г. З. Лазько, Є. І. Орешіна, Г. Л. Осокіну, І. А. Павлуника, І. О. Табак, Л. В. Туманову, В. П. Феннича, С. Я. Фурсу, С. О. Халатова, С. А. Чванкіна, С. І. Чернооченка, Я. М. Шевченко, М. Й. Штефана та ін.

Законне представництво наділене як загальними ознаками, які притаманні усім видам цивільного процесуального представництва, так й специфічними, які характерні лише для нього.

До ознак, які притаманні всім видам цивільного процесуального представництва, в тому числі й законному, слід виділити:

1) допускається на всіх стадіях і у всіх видах цивільного судочинства (крім справ про усиновлення).

2) представник виступає від імені особи, яку представляє;

3) представник здійснює права та обов'язки особи, яку представляє, й у результаті своїх дій створює права та обов'язки для особи, яку представляє;

4) представник діє в обсязі повноважень, наданих йому відповідно до закону чи договору;

5) представник діє в інтересах особи, яку представляє. Тому юридичний інтерес судового представника в справі носить не матеріально-правовий, а виключно процесуальний характер.

Представництво закріплюється в нормах права за допомогою правової фікції, адже поведінка одного суб'єкта – представника повинна сприйматися як поведінка іншого суб'єкта – особи, яку представляють [2, 22].

Вказані вище ознаки є загальними та загальноприйнятими, а від так не викликають дискусій. Разом з тим, законному представництву притаманні й власні риси, які відображають його специфіку та відмінність від інших видів судового представництва. На нашу думку, такими ознаками є наступні:

1) законне представництво є різновидом судового представництва у цивільному процесі. Поділ судового представництва на певні види за підставою його виникнення існує вже давно. Так, у післяреволюційний період (1917 р.) з прийняттям нового законодавства процесуальне представництво поділялось на договірне та законне. Поділ представництва на договірне та законне (обов'язкове) зберігся до сьогодні і підтримується переважною більшістю вчених[3, с. 149; 4, с. 110; 5, с. 109]. Хоча норми ЦПК України безпосередньо не вказують на якісь конкретні види представництва в цивільному судочинстві, але назва статті 39 ЦПК України «Законні представники», дозволяє зробити висновок, що законодавець визнає існування законного представництва як різновиду представництва у цивільному процесі. На противагу цьому, законодавець не згадує окремо про інші різновиди судового представництва, хоча вони, безперечно, існують[6, 112].

2) законне представництво виникає з підстав, які чітко передбачені законом (наприклад, сімейне законодавство чітко визначає, що інтереси дітей захищають їх батьки, вони є їх законними представниками — ст. 154 СК України) та не може містити комерційне підґрунтя. Обсяг прав законного представника не залежить від волі особи, яку він представляє.

3) законне представництво, як правило, встановлюється стосовно тих осіб, у яких відсутня цивільна процесуальна дієздатність. Відповідно до ч. 1 ст. 29 ЦПК України здатність особисто здійснювати цивільні процесуальні права та виконувати свої обов'язки в суді (цивільна процесуальна дієздатність) мають фізичні особи, які досягли повноліття, а також юридичні особи. Таким чином, малолітніх осіб віком до 14 років, а також недієздатних фізичних осіб, неповнолітніх осіб віком від 14 до 18 років, а також осіб, цивільна дієздатність яких обмежена, представляють їх законні представники.

Варто зазначити, що законне представництво не допускається стосовно тих неповнолітніх осіб, які у порядку, встановленому ЦПК України, надано повну цивільну дієздатність або які набули цивільної процесуальної дієздатності внаслідок реєстрації шлюбу.

Отже, в цивільному процесуальному законодавстві враховано положення Цивільного кодексу України (далі ЦК України), і надано право свої процесуальні права здійснювати особам, які не досягли вісімнадцятирічного віку, але набули повної цивільної дієздатності в зв'язку із реєстрацією шлюбу (шлюбна емансипація), а також особам, яким у порядку, встановленому ЦПК України, надано повну цивільну дієздатність.

Разом з тим, законодавче регулювання цього питання не позбавлено недоліків та суперечностей. Так, відповідно до ст. 35 ЦК України підставами звернення із завою про надання неповнолітній особі повної дієздатності є те, що вона працює за трудовим договором; записана матір'ю або батьком дитини чи бажає займатися підприємницькою діяльністю. В той же час за змістом ст. 243 ЦПК України право звернутися в суд із заявою в порядку окремого провадження можна лише на двох підставах (їх законодавець вимагає зазначити в заяві) – робота за трудовим договором чи запис у відповідному акті цивільного стану неповнолітньої особи матір'ю або батьком дитини.

Виникає логічне запитання, як має вчинити неповнолітня особа, яка бажає займатися підприємницькою діяльністю, але не отримала на це згоду своїх батьків. За чинним законодавством це право їй має бути надане органами опіки і піклування. Але в законодавстві відсутня відповідь як діяти далі, якщо було відмовлено. Можливість оскаржити дане рішення, на жаль, не вирішить ситуацію. Бо виникне замкнене коло. Адже наявна можливість оскарження відмови органу опіки і піклування, не зможе бути реалізована оскільки в особі відсутня цивільна процесуальна правоздатність. Інтереси неповнолітнього мали б представляти законні представники, тобто ті самі батьки (усиновлювачі, піклувальник), що не дали згоди на надання йому повної дієздатності. Очевидно, що і захищати інтереси неповнолітньої особи з цих питань вони просто не захочуть. А якщо суд залучить їх до участі у справі як законних представників, то свої обов'язки представництва такі батьки (усиновлювачі) не здійснюватимуть належно, адже фактично зміст їх процесуальної заінтересованості у справі буде протилежний до заінтересованості неповнолітнього, інтереси якого вони представляють. Отже, чи не простіше законодавцеві у межах положень ЦПК України надати право неповнолітній особі звернутися в суд із заявою про надання їй повної цивільної дієздатності на усіх підставах, що визначені у ст. 35 ЦК України.

На жаль, як слушно зазначає С.Я. Фурса, досить часто трактування змісту законного представництва вичерпується представництвом недієздатних осіб, а її відсутність та обмеження у особи, яку представляють, є невід'ємною ознакою даного виду представництва. Разом з тим, таке обмежене тлумачення законного представництва не є правильним, оскільки в багатьох випадках представництво в силу закону виникає і тоді, коли особа, яку представляють є дієздатною [7,6].

Ми погоджуємося з даною тезою, адже в чинному законодавстві України можна знайти достатню кількість прикладів законного представництва осіб з повною цивільною процесуальною та матеріально – правовою дієздатністю. Так, наприклад, відповідно до ст. 11 Закону України «Про авторське право і суміжні права» Якщо твір опубліковано анонімно чи під псевдонімом (за винятком випадку, коли псевдонім однозначно ідентифікує автора), видавець твору (його ім'я чи назва мають бути зазначені на творі) вважається представником автора і має право захищати права останнього. Це положення діє до того часу, поки автор твору не розкриє своє ім'я і не заявить про своє авторство.

Аналогічний приклад містять норми про представництво консула громадян своєї країни за кордоном. Так, відповідно до п.п. «g», «h» ст. 5 Віденської конвенції консул здійснює відповідно до законів та правил держави перебування:

— охорону інтересів фізичних і юридичних осіб у спадкових правовідносинах;

— охорону інтересів неповнолітніх та інших осіб, які не мають повної дієздатності і є громадянами держави, яку консул представляє (наприклад, коли необхідно встановити над такими особами опіку чи піклування).

І.А. Павлуник стверджує, що консул, відповідно до укладених міжнародних договорів, при здійсненні представництва може виступати у процесі як офіційний представник (у разі здійснення без спеціальних на те повноважень представництва інтересів дієздатної особи, яка через свою відсутність чи з інших поважних причин не в змозі своєчасно захистити свої інтереси у суді); як законний представник (у разі представництва інтересів осіб, які не володіють повною дієздатністю, а також у разі представництва інтересів спадкоємців); як договірний представник (у разі надання правової допомоги та здійснення представництва у суді за дорученням відповідної особи) [9, 140].

Разом з тим, відповідно до інформації, розміщеної на сайті Міністерства закордонних справ України, консульські установи не можуть виступати представниками у справах, які мають характер цивільно-правових спорів [10]. Аналогічну інформацію містить сайт

Посольства України в Арабській Республіці Єгипет та в Республіці Судан: «Практика роботи закордонних дипломатичних установ України засвідчила обмежені можливості консульського реагування у багатьох справах, які мають характер цивільно-правових спорів. Це пов'язано з тим, що консульські установи не можуть виступати стороною у суді з метою захисту прав та інтересів наших громадян за кордоном, бути посередниками чи представниками у справах такої категорії» [11]. Отже, законне представництво консула в цивільному процесі є обмеженим.

4) законне представництво виникає незалежно від волі особи, яку представляють, оскільки у неї відсутня цивільна процесуальна дієздатність, яка вказана у ч. 1 ст. 29 ЦПК України. Як правильно зазначає Г. Осокіна, законне представництво має таку назву, оскільки особа, яку представляють не може вибрати собі представника, тому за неї це питання вирішує закон.

5) Законне представництво характеризується специфічним становищем представника. Захист прав та інтересів осіб, яких він представляє, — це не право, а обов'язок, відмовитися від якого законний представник не може. Законні представники здійснюють від імені особи, яку представляють, всі процесуальні дії, право здійснення яких належить особі, яку представляють, з деякими обмеженнями, передбаченими законом. Такі обмеження встановлені, наприклад, ст.71 ЦК України. Зокрема, попередній дозвіл органів опіки і піклування потрібний для відмови в суді від належних підпічному прав, для поділу чи відчуження майна.

6) повноваження представника на ведення справ підтверджується документами, в яких зафіксовані юридичні факти, що є підставою виникнення самого законного представництва. Зокрема, такими юридичними фактами є: факт походження дітей від відповідних батьків, засвідчений у встановленому законом порядку, адміністративний акт про призначення опіки чи піклування на підставі норм сімейного законодавства, факт усиновлення дітей, адміністративний акт про призначення опіки на підставі норм цивільного законодавства щодо майна безвісно відсутньої чи померлої особи з метою захисту інтересів безвісно відсутньої особи чи спадкоємців померлої особи, які не встигли прийняти спадщину.

Список використаних джерел:

1. Цивільний процесуальний Кодекс України // Відомості Верховної Ради (ВВР), 2004, N 40-41, 42, ст.492
2. Немеш П.Ф. Методологічні засади розуміння сутності законного представництва у цивільному процесі//Адвокат. – 2011. - №6(129). – с.22-24
3. Афанасьев С. Ф. Гражданский процесс. Учебно-методический комплекс / С. Ф. Афанасьев, А. И. Зайцев. — М. : Норма, 2004. — 464 с. — (Серия учебно-методических комплексов).
4. Гражданский процесс: Учебник / [Абушенко Д. Б, Воложаниен В. П., Загайнова С. К. и др.] ; отв. ред. проф. В. В. Яркв. — [5-е изд., перераб. и доп.]. — М. : Волтерс Клувер, 2004. — 720 с.
5. Гражданский процесс России: Учебник / [Афанасьев С. Ф., Бахарева О. А., Вукот М. А., Евстифеева Т. Н. и др.] ; под ред. М. А. Вукот. — М. : Юрист, 2004. — 459 с.
6. Чванкін С. А. Добровільне представництво у цивільному процесі України: дис. кандидата юрид. наук: 12.00.03 / Чванкін Сергій Анатолійович. — Одеса, 2005. — 226 с.
7. Фурса С., Капляр К. Нотаріальне процесуальне представництво: підстави виникнення та особливості представництва за законом//Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія Юридичні науки.- 2011. -№89. с. 4-9
8. Віденська конвенція про консульські зносини 1963 р.// Міжнародне публічне право: Збірник документів: в2-х тт. - М., 1996 р.,Т.1.
9. Павлуник І. Представництво консулами іноземців у цивільному процесі України / І. Павлуник // Право України. – 2002. – № 10. – С. 136–141
10. Захист прав і майнових інтересів українських фізичних та юридичних осіб за кордоном [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Міністерства закордонних справ України. – Режим доступу: <http://www.mfa.gov.ua/mfa/ua/publication/content/1872>
11. Захист прав і майнових інтересів українських фізичних і юридичних осіб за кордоном [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Посольства України в Арабській Республіці Єгипет та в Республіці Судан. – Режим доступу: <http://www.mfa.gov.ua/egypt/ua/publication/ content/41263.htm>